

KLEURMATERIAAL OP DE KLEUTERSCHOOL – WASBLOKJES OF WASSTAAFJES?

Joan Almon

(De volgende drie artikelen over het gebruik van kleurmateriaal op de kleuterschool zijn overgenomen uit de Amerikaanse "kindergarten newsletter")

Een van de vragen die tegenwoordig in de kleuterschoolbeweging spelen, is of je jonge kinderen wasblokjes zou moeten aanbieden of met wasstaafjes/wasstaafjes. De vraag werd voor het eerst gesteld door *remedial teachers* aan Waldorfscholen. Zij constateren dat een groeiend aantal kinderen op de lagere school schrijfproblemen heeft die worden veroorzaakt door een slechte greep op potlood of pen. Problemen met de greep worden vaak in verband gebracht met leerproblemen, waar kinderen vandaag de dag steeds meer last van hebben. De zorg van *remedial teachers* is dat het gebruik van wasblokjes in plaats van potloodjes invloed heeft op het houvast. Ze moedigen kleuterleidsters daarom aan om over te stappen op het gebruik van wasstaafjes.

Het hiernavolgende artikel van Monica Ellis pleit hier sterk – zelfs hartstochtelijk – voor. Het artikel van Kate Gage dat daarop volgt, stelt een tweede punt van zorg over kleurmateriaal aan de orde: kan het zijn dat wasblokjes het moeilijker maken voor kinderen om de basis-motieven te tekenen die bij de vroege jeugd horen?

Ik heb in het verleden twee keer het kleurmateriaalvraagstuk onderzocht en ik was in beide gevallen van mening dat wasblokjes wonderbaarlijk goed zijn voor jonge kinderen. Het is tijd het vraagstuk opnieuw aan een onderzoek te onderwerpen, al moeten we deze keer meer diepteonderzoek doen.

Mijn eerste ervaringen deed ik op toen ik in 1971 begon met lesgeven aan jonge kinderen. . Aanvankelijk kende ik het Waldorfonderwijs niet en gaf ik kinderen het gebruikelijke tekenmateriaal, waaronder wasstaafjes, zowel dikke als dunne. Telkens weer zag ik kinderen het papiertje eraf scheuren en de staafjes in tweeën breken. Dat gebeurde zo vaak dat ik uiteindelijk begreep dat er een reden voor moest zijn, die duidelijk leek te worden toen ik de kinderen wasblokjes gaf: de kleinere blokjes passen in hun handjes en waren beter geschikt voor hun greep.

De tweede gelegenheid waarbij ik het vraagstuk van kleurmateriaal overdacht, was in het midden van de jaren tachtig toen ik hoorde dat een goede greep belangrijk is voor kinderen die beginnen te schrijven. Ik begon de veranderingen te zien die zich voordoen van de vuistgreep van een driejarig kind tot de meer verfijnde greep van het schoolrijpe kind. Ik zag hoe hun greep op staafjes, verkwasten en bestek begon te veranderen. Bijna alle kinderen ontwikkelden hun greep uit zichzelf. Wasblokjes leken er geen invloed op te hebben, want de greep daarop veranderde op dezelfde manier als bij kwasten en lepels, al was die verandering bij de greep op wasblokjes niet zo duidelijk zichtbaar. Na enige oefening kon je zien dat oudere kinderen het kleurmateriaal anders vastpakten en er goed controle over hadden. Soms veranderde de greep op kwast, lepel of kleurmateriaal niet en dan zou het erg nuttig zijn geweest om te weten hoe je moet ingrijpen. Op dit gebied is een waarschijnlijk vruchtbare samenwerking met *remedial teachers* en euritmitherapeuten nodig.

Nu kleuterleidsters het vraagstuk "blokje of staafje" beginnen te onderzoeken, klinkt er een heel ander, tweede punt van zorg over kleuren. Dit heeft te maken met het feit dat kinderen vandaag de dag meer moeite hebben dan vroeger met het tekenen van archetypische

motieven die bij de vroege jeugd horen. Dit was begin jaren zeventig al het geval toen Michaela Strauss het uitstekende boek *Understanding Children's Drawings (Kinder-tekeningen)* schreef. In haar inleiding zegt ze dat de tekeningen die ze vlak daarvoor had verzameld minder duidelijk waren dan de tekeningen die haar vader voor de Tweede Wereldoorlog had verzameld. Ze wijt dit probleem aan het vroegtijdig "ontwaken" van kinderen. Doordat ze een helderder bewustzijn hebben, is het voor hen moeilijker om de basismotieven in hun innerlijk te vinden die zo nauw gerelateerd zijn aan de lichamelijke ontwikkeling. Bij het lezen van de verhalen in deze uitgave begon ik me af te vragen of de verandering die Michaela Strauss beschrijft eenvoudigweg veroorzaakt kunnen worden doordat kinderen wasblokjes gebruiken. Ik realiseerde me dat zo'n verklaring veel te simplistisch was, want een vergelijkbaar probleem is zichtbaar bij de afname van het spelen. Veel kinderen hebben tegenwoordig moeite met spelen. Ze zijn erg "wakker" en blijken niet in staat te zijn de innerlijke weg naar de eigen verbeeldingskracht te vinden. Er bestaat een verband tussen de manier waarop het spel opborrelt in een jong kind en de manier waarop tekenmotieven naar boven komen. Hoe helderder het bewustzijn van kinderen is, hoe minder ze in staat zullen zijn om dromend en onbewust uit dit diepere rijk te putten.

Dit alles toont aan dat het nodig is dat we op serieuze wijze waarnemen en onderzoeken. We kunnen tot veel inzicht komen wanneer kleuterklassen die tot dezelfde school behoren zouden deelnemen aan een drie- of vierjarig onderzoek gebaseerd op waarneming. Wanneer de ene klas bijvoorbeeld wasstaafjes gebruikt en de andere wasblokjes, dan kunnen leerkrachten de volgende punten vastleggen:

- De verandering van de greep tijdens de jaren op de kleuterschool;
- Het vermogen om vast te pakken bij kinderen die op de lagere school komen en met schrijven beginnen;
- Het vermogen van kinderen om de basismotieven te tekenen.

Als wasblokjes schadelijk zijn voor kinderen, zoals nu wordt gedacht, dan zouden de resultaten heel duidelijk moeten zijn. Aan de andere kant zouden we kunnen ontdekken dat wasblokjes voordelen bieden en dan is het jammer om die voordelen te verliezen door te snel op staafjes over te stappen. Met nader onderzoek zouden bovendien middelen ontdekt kunnen worden om kinderen die moeite hebben met het tekenen van de basismotieven te helpen. Ervaringen uit het verleden lijken aan te tonen dat het kinderen kan helpen een goede grip te ontwikkelen wanneer zij worden aangemoedigd meer activiteiten met hun handen te ontplooien, er meer aandacht wordt besteed aan motoriek en wanneer zij kunnen terugkeren naar hun jeugd, naar de geest van tekenen en spelen.

KRITIEK OP WASBLOKJES Monica Ellis

In de kleuterklassen van onze Waldorfscholen is het al heel lang de gewoonte om kinderen te laten tekenen met Stockmar-wasblokjes. Dit wordt voortgezet in de eerste, de tweede en soms zelfs in de derde klas, om te tekenen en zelfs – o, rampzalig! – om te schrijven.

[NB: In Nederland wordt Filiakrijt gebruikt dat dunner en harder materiaal is, C. Sekuur]

De manier waarop we leren hoe we een potlood of pen moeten vasthouden, is een complex, neurologisch proces. De duim en de wijsvinger moeten daarbij de juiste positie ten opzichte van elkaar hebben. Gevoel voor evenwicht en beweging spelen eveneens een rol. Daarom is het belangrijk dat we vanaf het begin op de juiste manier leren een potlood vast te houden. Een kind dat een wasblokje vasthoudt, maakt daarbij een zeer primitief handgebaar, wat vervolgens een gewoonte wordt.

Het gebruik van wasblokjes is bedacht door twee Duitse kunstleraren. De wasblokjes waren bestemd voor een speciale tekentechniek vanaf de vijfde klas; het was niet de bedoeling dat jonge kinderen ze zouden gebruiken, zeker niet om mee te schrijven. Je ontwikkelt niet de juiste greep wanneer je een wasblokje vasthoudt. Een kind kan heel goed een wasstaafje vasthouden, wanneer dat tenminste lang genoeg is. Goede gewoontes die in een vroeg stadium worden aangeleerd, vergemakkelijken het leren schrijven in de eerste klas.

Wasstaafjes van Stockmar kunnen zeker niet puntig genoemd worden. (Ik noem dit met het oog op het idee dat "intellectuele vermogens te vroeg worden gestimuleerd bij gebruik van een puntig potlood of een puntige pen vóór de eerste klas"). Bedenk dan maar dat er geen wasstaafjes en ook geen wasblokjes bestonden in de tijd van Rudolf Steiner. Kinderen leerden schrijven met krassende kroontjespennen die in inktpotten werden gedoopt – en moesten ook in het Duitse, gothische schrift schrijven.

Het werkveld van *remedial teachers* en speciaal onderwijs treft een groot aantal kinderen aan met een zeer slecht ontwikkelde greep. Laten we alsjeblieft de kinderen in Waldorfkleuterklassen een goede start met goede gewoontes geven. Met het oog op hun toekomstige schoolloopbaan zul je ze daarmee een grote gunst bewijzen.

KLEURMATERIAAL – BLOKJES OF STAAFJES
Een aanvangsonderzoek
Kate Gage, Acorn Hill Waldorf Kindergarten, Silver Spring, Maryland, VS

Tekeningen die in de vroegste jeugd worden gemaakt, zijn een uitdrukking van de lichamelijke en geestelijke groeiprocessen die een kind doorloopt. Michaela Strauss zegt in *Understanding Children's Drawings (Kindertekeningen)* : "Vormingsprocessen (...) beïnvloeden de meest uiteenlopende organen en (...) bepalen de opbouw van spieren en botten (...). De vorm in de tekening van een kind lijkt te ontstaan op basis van processen die ondergeschikt zijn aan de wetten van de groei." (pag. 16)

In de eerste zeven jaar is er in de tekeningen vormprogressie zichtbaar: van de eerste wendingen en spiralen naar cirkels, van cirkels naar kruizen, ladders en "boommannetjes", en vervolgens naar de andere vormen die aantonen dat het incarnerende ego van het kind zich consolideert in het fysieke lichaam. Mijlpalen in de ontwikkeling zijn terug te vinden in kindertekeningen: de archetypische vormen.

Uit verhalen op Acorn Hill bleek dat de archetypische vormen die in de loop der tijd werden aangetroffen in tekeningen steeds "zachter" werden, minder duidelijk en moeilijker te vinden. Tegelijkertijd hoorden we van Ingun Schneider, een specialist op het gebied van *remedial teaching* uit Californië, hoe kinderen een goede greep op de pen kunnen ontwikkelen en hoe belangrijk oefening en beweging daarbij is.

We hoorden iets over de geschiedenis van wasblokjes, die we vele jaren uitsluitend in het kleuteronderwijs gebruikten. Wasblokjes werden in de jaren zestig ontwikkeld door twee Waldorf-kunstleraren in het noorden van Duitsland. Hiermee konden kinderen vanaf de vierde klas grote kleurvlakken maken. Een kind heeft op deze leeftijd een goede beheersing over de wasblokjes en voldoende beheersing over de vingers en polsen om prachtig werk te verrichten.

Vervolgens werd de overgang naar het gebruik van wasstaafjes gestimuleerd. Acorn Hill startte daartoe een vijfjarig experiment in vijf klassen. In sommige klassen kregen de kinderen alleen staafjes, in andere klassen kregen ze zowel staafjes als blokjes. De leraren spraken af elk een aspect van verandering – staafjes breken en afpellen, belangstelling voor het kleuren, veranderingen in afbeeldingen en greep - te onderzoeken en vervolgens te rapporteren aan de personeelsgroep.

In een klas die qua leeftijd gemengd was en waar alleen met staafjes werd gewerkt, tekenden de kinderen eenmaal per week gezamenlijk. De belangstelling om te kleuren was groot en de meeste kinderen gingen welwillend naar de tafel. Een aantal kinderen tekende lange tijd zeer geconcentreerd. Er werden kopieën gemaakt van de tekeningen, zodat de veranderingen van beeld die in de loop van de tijd plaatsvonden, zichtbaar werden. Ook konden kindertekeningen die dit jaar met staafjes waren gemaakt, vergeleken worden met tekeningen die kinderen van dezelfde leeftijd het jaar daarvoor hadden gemaakt met blokjes.

Hoewel elk kind weer anders is, laat een stapel tekeningen die kinderen van vijf vorig jaar maakten minder differentiatie in lijn en vorm zien dan de tekeningen die dit jaar met staafjes werden gemaakt. We hebben dit jaar bij drie kinderen voortdurend een ongebruikelijke greep op kleurmateriaal geconstateerd. Twee van hen zijn vijf jaar oud en een is zes. Er werd geen enkele poging ondernomen om hun manier van vasthouden te corrigeren of te veranderen. Het kan leerzaam zijn om de ontwikkeling van deze kinderen in de volgende klassen te volgen.

Over het onderwerp "wasblokjes en wasstaafjes" kan zeker veel meer en gevarieerdere informatie gegeven worden, waarbij ook andere vragen gesteld kunnen worden.

Kleuterleidsters van de *Association for Healing Education Remedial Teachers Training* experimenteren sinds een jaar of twee ook met wasstaafjes.

Een van de leidsters besloot alleen staafjes in haar klas te gebruiken. "De oudere kinderen waren de blokjes zat. Met het staafje konden ze gedetailleerder tekenen. Zelfs bij de jongere kinderen bleken er meer archetypen tevoorschijn te komen. Ze maakten geen grote kleurvlakken, maar kregen wel een pagina vol.

Connie Manson van de Green Meadow School in Spring Valley, New York, bood de kinderen na Kerst 1997 zowel staafjes als blokjes aan. Ze vertelt dat de kinderen vanaf de eerste dag uitsluitend met de staafjes speelden, nooit met de blokjes. Volgens Connie heeft het gebruik van staafjes invloed op de ontwikkeling van de "boog" van de hand. Ze vraagt zich af op welke manier wasblokjes de ontwikkeling van de greep van een kind beïnvloeden.

Barbara Patterson van de Great Oaks School in Evanston, Illinois, werkt met kinderen in de leeftijd van 2 ½ tot 3 ½ jaar. Gedurende twee jaar bood ze hen staafjes aan en een klein mandje met blokjes. Haar indruk is dat kinderen met de hele lengte van de arm "heen en weer"-bewegingen maken wanneer ze met blokjes tekenen. Ze ziet meer cirkels, kruizen, en zelfs punten in de cirkels, wanneer de kinderen met staafjes tekenen.

Op de kleuterschool van Prairie Hill Waldorf School in East Troy, Wisconsin, werden gedurende twee jaar alleen wasstaafjes gebruikt. Kathleen Boltec zag hierbij geen veranderingen in de aard van de tekeningen. Ze vond wel dat ze het gemakkelijker kon waarnemen wanneer een kind het kleurmateriaal op een ongebruikelijke manier vasthield. "Een kind dat tekent met een wasblokje houdt kleurmateriaal altijd op een vreemde manier vast. Wanneer we staafjes gebruiken, verloopt de ontwikkeling van de greep normaal. Een ongebruikelijke greep wordt echt zichtbaar."

Bernice Lacasse-Waters van de Lake Shore Waldorf Kindergarten in Ontario, Canada, bood de kinderen in haar kleuterklas afwisselend staafjes en blokjes aan. Van september tot Kerst 1998 liet ze de kinderen met staafjes tekenen, van januari tot maart 1999 met blokjes. In de huidige periode (van maart tot eind 1999) zijn zowel blokjes als staafjes beschikbaar voor de kinderen.

Tot nu toe heeft ze geen verschillen ontdekt in de tekeningen van de jongste kinderen (3 ½ jaar oud). Het valt wel op dat zij wanneer dat mogelijk is voor staafjes kiezen. De oudste kinderen (6 ½) tekenden met een staafje gedetailleerder dan met blokjes. Nu beide worden aangeboden, tekenen de kinderen opnieuw gedetailleerder: auto's, mensen, huizen, bomen.

"Kinderen tekenden mensen simplistischer met blokjes. Bij gebruik van staafjes verschenen meer details, zoals gezichten en ogen. Sommige kinderen kleurden met blokjes gewoon de pagina vol en tekenden niet; sommige pagina's werden echt volgekleurd, andere gedeeltelijk en in boogvormen. Toen er weer staafjes gebruikt konden worden, breidden de kinderen hun tekeningen weer uit. De oudste kinderen probeerden het blokje vast te houden als een staaf en te tekenen met een hoekpunt, wat onhandig is en niet goed lukt.

De kinderen gebruiken vrijwel nooit blokjes wanneer er zowel blokjes als staafjes beschikbaar zijn. Met staafjes kan gedetailleerder worden getekend, waardoor de tekening spannender wordt, en dat is precies wat een zesjarig kind wil. "

Vertaling van pag. 8 t/m 12 uit Kindergarten Newsletter nr. 36, 1999, door Wieanne Maring

Aansluitend op de artikelen over de waskrijtjes nog een bericht:

Drie jaar geleden verscheen bij het Vrij Pedagogisch Centrum het onderzoeksrapport "Kind in beeld" van Lucie Wassink en Edmond Schoorel.

Dit onderzoek heeft een vervolg gekregen in het rapport "Kind in beeld II". Dit vervolg onderzoek was gericht op de vraag of bepaalde beeldelementen in de kindertekening bij een bepaalde leeftijd van het kind verschijnen en eventueel bij een bepaalde leeftijd weer verdwijnen. En of er elementen zijn waarbij dát moment van optreden zo karakteristiek is, dat dat bij elk kind nagenoeg hetzelfde is en samen kan hangen met een bepaalde ontwikkelingsstap van het kind.

Dit 2^e rapport is nu te bestellen bij het bureau van de Bond, Hoofdstraat 14 b, 3972 LA Driebergen. Tel 0343 53 60 66, kosten f 10,-.